

Rezumat

Teza de abilitare intitulată *Cezură și transformare. România de la dictatura regală la ceaușism: surse, teme, direcții* cuprinde rezultatele cercetărilor postdoctorale, precum și proiectele academice viitoare în baza cărora înaintez cererea de obținere a atestatului de abilitare în istorie, domeniul istoria contemporană a României, cu accent pe cel de-Al Doilea Război Mondial, istoria regimului comunist din România (politică externă, instituții, societate, viață cotidiană), Războiul Rece.

După finalizarea tezei de doctorat (decembrie 2005), cercetările mele s-au concentrat pe două mari direcții: 1. evoluțiile politice și teritoriale din timpul celui de-al Doilea Război Mondial și consecințele lor asupra organizării Europei Central-Răsăritene și 2. istoria regimului comunist din România, preocupările mele axându-se asupra direcțiilor politicii externe, dinamica aparatului de cadre și a normelor de selecție a membrilor partidului comunist, rolul intelectualilor în procesul de legitimare a partidului-stat, relația dintre societate și regim așa cum s-a reflectat aceasta în scrisorile către putere.

În primul caz, cercetările mele referitoare la perioada celui de-Al Doilea Război Mondial au avut în vedere două mari teme: dosarul teritorial românesc în contextul schimbărilor strategice care au intervenit în Europa Central-Răsăriteană odată cu semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov (august 1939) și analiza intereselor strategice a Marilor Puteri și evoluțiile geopolitice din zona Mării Negre în perioada 1939-1947.

La sfârșitul anilor '30, situația României devenise problematică: în plan intern, s-a confruntat cu alunecarea spre extremism (dată de evoluția și popularitatea în creștere a Mișcării Legionare) și instaurarea dictaturii regale, iar în plan extern, cu triumful revizionismului și nevoia de a fi reformulate alianțele. Dezmembrarea Cehoslovaciei a însemnat începutul destructurării ordinii de la Versailles și remodelarea spațiului european în funcție de interesele germane. Dar până la afirmarea deschisă a intereselor sovietice și găsirea unui numitor comun cu cele germane nu a fost decât un pas. Agenda de politică a celor două mari puteri, interesele ce le-a legat, chiar dacă pentru o perioadă scurtă de timp, au fost descifrate de Grigore Gafencu, ministru al Afacerilor Străine (21 decembrie 1938-1 iunie 1940), într-una dintre lucrările sale de referință *Derniers jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939/Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică în anul 1939*, ediție bilingvă pe care am îngrijit-o și publicat-o în 2012.

Amintirile lui Grigore Gafencu din călătoria diplomatică întreprinsă în capitalele europene, inclusiv Berlinul, în primăvara anului 1939 sunt importante pentru înțelegerea evenimentelor care au precedat izbucnirea unui război, care a schimbat prin consecințele sale istoria întregii lumi.

În același registru tematic, am analizat și consecințele pe care înțelegerea sovieto-germană din august 1939 le-a avut asupra granițelor României. Pierderile teritoriale din vara lui 1940, abdicarea regelui Carol al II-lea și instituirea regimului național-legionar (septembrie 1940) au înscris România în sfera intereselor germane. Dosarul teritorial, dar mai ales rezolvarea acestuia din perspectiva dezideratelor românești, a fost unul dintre subiectele sensibile ale relațiilor româno-germane. Tulburările din Balcani și lovitura de stat din Iugoslavia au redeschis problema sensibilă a Banatului Sârbesc și a grupurilor de populație aflate la sud de Dunăre. Guvernul român a crezut că putea fi beneficiarul schimbărilor masive de graniță care urma să aibă loc în Balcani. Dar planurile germane nu prevedeau o extindere a granițelor românești la sud de Dunăre. În acest context, ministrul de Externe Mihai Antonescu putea doar să speri că problema granițelor va fi reanalizată în cazul unei victorii germane.

Recuperarea Basarabiei și trecerea Nistrului au adăugat o nouă direcție politicii teritoriale și de populație. În contextual operațiunilor de război germane, Transnistria a devenit una dintre problemele sensibile pentru guvernul român, care a declarat că nu va accepta compensații teritoriale la est pentru pierderile de la vest. Planurile de colonizare dincolo de linia Nistrului și ideea de a construi o frontieră legitimă s-au dovedit a fi imposibil de atins în condițiile existente la sfârșitul războiului.

De departe însă problema transilvană s-a dovedit a fi cea mai complicată în contextul războiului. Ea a preocupat nu numai autoritățile de la București, Budapesta și Berlin, ci și pe cele din Marea Britanie și SUA. Transilvania a ocupat un loc principal în planificarea postbelică aliată, de soluționarea diferendului teritorial româno-maghiar fiind legată, în opinia planificatorilor anglo-americani, stabilitatea Europei Central-Răsăritene. Rezultatele acestor cercetări au fost prezentate la conferințe interne și internaționale și publicate în revistele de specialitate sau volume de studii.

Problematika celui de-Al Doilea Război Mondial, analizată de această dată din perspectiva intereselor strategice ale Marilor Puteri și a evoluțiilor geopolitice, s-a regăsit într-un alt proiect de cercetare derulat în perioada 2010-2012 în cadrul programului postdoctoral

Științele socio-umaniste în contextul evoluției globalizate – dezvoltarea și implementarea programului de studii și cercetare postdoctorale. Contract: POSDRU 89/1.5/S/61104, Institutul de Istorie „N. Iorga”, Academia Română.

Disputele asupra controlului Mării Negre au ocupat un loc important pe agenda diplomatică a Marilor Puteri. Dacă Germania și Rusia Sovietică au obținut un prim succes în împărțirea sferelor de influență în august 1939, un an mai târziu, în noiembrie 1940, extinderea înțelegerii și asupra căilor de acces la Marea Neagră s-a dovedit a fi o adevărată piatră de încercare. Dincolo de agenda teritorială, relația sovieto-germană a fost subminată și de competiția pentru obținerea controlului Strâmtorilor Mării Negre. Stagiile de cercetare în arhivele britanice, perioada de documentare în biblioteca School of Slavonic and East European Studies, Londra, precum și stagiul din cadrul *The Centre for Second World War Studies*, University of Edinburgh mi-au deschis un câmp vast de cercetare asupra acestei teme.

La sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, ordinea europeană a stat sub semnul împărțirii sferelor de influență. Câștigurile sovietice categorice, reculul diplomației britanice și intervenția SUA în reglarea afacerilor europene au imprimat un nou curs istoriei postbelice. O sursă importantă despre cât s-a înțeles atunci din noua realitate geopolitică, dar mai ales cum au ales marile puteri să acționeze în condițiile dictate de Războiul Rece o reprezintă activitatea desfășurată în exil de Grigore Gafencu. Dacă în 1939 descifrase corect sensul colaborării sovieto-germane, fostul ministrul al Afacerilor Străine s-a dovedit a fi la fel de vizionar și după 1945. În opinia sa, numai o Europă unită putea asigura eliberarea națiunilor captive și îngrădirea intereselor sovietice. Volumul *Grigore Gafencu și proiectul Europei unite. Documente (1944-1956)*, editat împreună cu Laurențiu Constantiniu, și publicat în 2013, valorifică un important fond de documente care vorbesc despre proiectele de unificare europeană.

Intarea României în sfera de influență sovietică, impunerea modelului stalinist și instaurarea puterii populare s-au tradus prin lansarea unei adevărate ofensive împotriva societății. Lupta *noului*, definit de principiile luptei de clasă, împotriva *vechiului*, a ordinii burgheze, decadente, a început odată cu demararea marilor proiecte de transformare radicală a societății: naționalizare, industrializare, colectivizare. Intelectualii, ca reprezentanți ai vechii societăți, au fost printre primii vizați de puterea populară. Cercetările mele referitoare la comunismul românesc au vizat și condiția intelectualilor, strategiile de supunere/distrugere și atragere, precum și reacțiile pe care aceștia le-au avut față de „religia politică” a comunismului. Ele s-au

concretizat în două volume, primul dintre ele intitulat, *Intelectuali români în arhivele comunismului*, a fost publicat sub coordonarea lui Dan Cătănuș, în 2006. În cazul celui de-al doilea volum, *Cuvintele puterii. Literatură, intelectuali și ideologie în România comunistă*, coordonat împreună cu Bogdan Crețu și Daniel Șandru, intenția noastră a fost de analiza, dintr-o perspectivă interdisciplinară, modul în care spațiul creației intelectuale a fost invadat de factorul ideologic în perioada 1947-1989. Volumul a concentrat, pe coordonatele istoriei, teoriei și criticii literare și pe aceea a științelor sociale și politice, perspective analitice care relevă noi direcții de cercetare și interpretare a relației speciale dintre intelectuali și regimul comunist.

Domeniul politicii externe, evoluția României de la conformism la frondă, a fost o altă direcție a cercetărilor mele referitoare la perioada comunistă. În lucrarea intitulată *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej* (București, INST, 2007) am urmărit schimbările intervenite în cursul politicii externe a regimului de la București în contextul general al crizelor care au cuprins lumea comunistă după moartea lui Stalin. Raportul secret, revoluția ungară, schisma sovieto-chineză, criza Berlinului și, apoi, criza rachetelor, culminând cu Declarația de independență din aprilie 1964, au fost factori favorizanți pentru decidenții de la București. A fost începutul unei linii de politică externă continuate și de Ceaușescu și care nu de puține ori a produs tensiuni atât la nivel de bloc, cât și în palierul relațiilor româno-sovietice. Această evoluție este foarte bine surprinsă în volumul de documente referitor la România și Tratatul de la Varșovia, publicat în 2009 (*România și Tratatul de la Varșovia. Conferințele miniștrilor Afacerilor Externe și ale adjuncților lor. 1966-1991*, col. Documente Diplomatice Române, Institutul Diplomatic Român, Editura ALPHA MDN, București, 2009, 1275 p.).

O altă direcție a cercetărilor mele referitoare la comunismul românesc a avut în vedere relația complexă dintre regim și societate, reflectată în scrisorile pe care oamenii obișnuiți, dar și cei care s-au aflat vremelnic în structurile partidului, le-au trimis către puterea atotcuprinzătoare. Aceste cercetări, care au valorificat importante fonduri de arhivă, au fost valorificate prin publicarea a două lucrări. Prima dintre ele, intitulată *Guvernați și guvernanți. Scrisori către putere (1945-1965)*, publicată în colaborare cu Laurențiu Constantiniu, Iași, Editura Polirom, 2013. Scrisorile către putere sunt dovezile directe ale interacțiunii dintre conduși și conducători. Ele sunt surse valoroase pentru a înțelege cum a funcționat societatea și cum s-a adaptat exigențelor puterii. Scrisorile ne permit, pe de o parte, să identificăm reacțiile societății (revoltă, aprobare,

disimulare, iar pe de altă parte, sunt un indicator al modului în care puterea politică și-a reconfigurat agenda în funcție de semnalele primite de jos.

În cea de-a doua lucrare intitulată „*Ceaușescu și poporul!*“. *Scrisori către iubitul conducător*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2016, am explorat relația dintre „cei de jos“ și „cei de sus“ în perioada de consolidare a regimului comunist. Scrisorile adresate partidului sau direct liderilor acestuia dezvăluie ipostazele societății românești în ceaușism. Am analizat relația dintre *ei* (liderii partidului) și *noi* (oamenii obișnuiți) așa cum s-a construit ea în timpul regimului Ceaușescu. Societatea românească a oscilat între consens și contestare. Pe de o parte, și-a exprimat deschis adeziunea față de proiectele regimului, iar pe de altă parte, aceeași societate a criticat măsurile politice și economice care i-au invadat existența. Duplicitatea a fost în egală măsură o formă de consens și evadare.

Proiectele academice imediate, referitoare la cercetarea regimului comunist, vor cuprinde două dimensiuni importante, intrate de curând în atenția cercetătorilor: viața cotidiană din deceniile „mărețelor împliniri“ (1970-1989) și nostalgia comunismului. Proiectul meu își propune să evidențieze o dimensiune mai puțin exploatată în cercetările actuale referitoare la regimul Ceaușescu: problema sprijinului social pentru regimul politic (a se vedea momentul condamnării invaziei din Cehoslovacia din august 1968) și, totodată, atitudinea omului obișnuit condamnat la duplicitate.

Comunismul în post-comunism: nostalgii și nostalgici este o altă direcție de cercetare pe care intenționez să o dezvolt în viitorul apropiat. România nu este singulară în ceea ce privește apariția fenomenului nostalgiei comunismului, toate statele foste comuniste trecând prin experiențe asemănătoare. La 25 de ani de la căderea comunismului, societatea românească manifestă față de trecutul său communist o atitudine ambivalentă și contradictorie: pe de o parte, este antrenată într-un efort constant de gestionare a memoriei sociale, iar pe de altă parte este „bântuită“ de nostalgia comunismului. Oamenii aleg să rememoreze comunismul în funcție provocările prezentului și să-și proiecteze existența într-o zonă de siguranță socială, invocând experiențele pozitive ale propriului trecut comunist.

Ultima parte a tezei de abilitare cuprinde descrierea abilităților mele didactice, dobândite în ultimii zece ani, atât prin cursurile și seminariile predate în cadrul Facultății de Istorie, Universitatea București, cât și prin cursurile ținute în cadrul școlii doctorale organizate la

Institutul de Istorie „N. Iorga“. În perioada 2014-2015, am coordonat și supervizat activitatea unei grupe de doctoranzi în cadrul proiectului READ („Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și post-doctorală”), derulat prin Academia Română.

Am coordonat lucrări de licență și disertații de master și am făcut parte din comisiile de susținere a examenelor și referatelor organizate pentru pregătirea doctoranzilor în cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga“. De asemenea, am fost membru al comisiilor de susținere a unor teze de doctorat coordonate de prof. univ. dr. Ioan Chiper, prof. univ. dr. Mihai Retegan, prof. univ. dr. Mihai Răzvan Ungureanu, prof. univ. dr. Mihaela Irimia. Am o colaborare instituțională foarte bună cu Facultatea de Istorie, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, ceea ce duce la implicarea mea în comisiile de pre-susținere și susținere a unor teze de doctorat.

Diversitatea temelor pe care le dezvolt în proiectele mele de cercetare, precum și actualitatea lor, pot însemna un câștig pentru școala doctorală a Institutului de Istorie „N. Iorga“ prin atragerea de absolvenți nu numai de la Facultatea de Istorie, ci și ai altor facultăți și specializări.